

Konceptualna metafora u kontekstu filozofije spoznaje

Antunac, Alisa

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:681826>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-11-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository of evaluation works](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju

Sveučilišni preddiplomski studij; filozofija (dvopredmetni)

Alisa Antunac

**Konceptualna metafora u kontekstu filozofije
spoznaje**

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju

Sveučilišni preddiplomski studij; filozofija (dvopredmetni)

Konceptualna metafora u kontekstu filozofije spoznaje

Završni rad

Studentica:

Alisa Antunac

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ante Periša

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Alisa Antunac**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Konceptualna metafora u kontekstu filozofije spoznaje** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. rujna 2017.

Konceptualna metafora u kontekstu filozofije spoznaje

Sažetak

Metaforu kao zanimljiv jezični i kognitivni fenomen proučava se već preko dvije tisuće godina. Postoje različiti pristupi proučavanju metafore. Kada je riječ o metafori proučava se njezina estetska uloga u pisanom djelu, ali je također bitna u analizi jezika gdje se fokusira na nastanak metafore, te odnos prenesenog i doslovnog značenja. Nastankom teorije konceptualne metafore u području kognitivne lingvistike otvaraju se nova pitanja o ulozi metafore koja se više ne odnose samo na analizu jezika, već se fenomen metafore prenosi na područje mišljenja i stvaranja koncepata, pojmova i kategorija. Dolazimo do zaključka kako je cijeli jezik metaforičan, jer je način na koji razmišljamo i razumijemo svijet upravo ustrojen metaforički. Lakoff i Johnson, autori koji su utemeljili teoriju konceptualne metafore, ističu na kakav način teorija konceptualne metafore mijenja poimanje spoznaje. Preko analize subjektivističkog i objektivističkog mita Lakoff i Johnson dolaze do vlastitog koncepta eksperimentalističkog pristupa kao rješenja između dviju krajnosti: objektivnosti i subjektivnosti. A upravo je subjektivnost metaforičkog izričaja bila razlog izbjegavanja korištenja metafore u znanosti, stoga se teorija konceptualne metafore suprotstavlja i pozitivističkoj paradigmi znanosti.

Ključne riječi: konceptualna metafora, teorije metafore, filozofija spoznaje, kognitivna lingvistika.

Conceptual metaphor in context of the philosophy of knowledge

Abstract:

Metaphor as an interesting language and cognitive phenomenon has been studied for over two thousand years. There are different approaches to metaphor research. When it comes to metaphors, her aesthetic role is studied in literature but it is also important in language analysis where it focuses on the emergence of metaphor, and the relationship of allegorical and literal meaning. Forming the theory of conceptual metaphors in the field of cognitive linguistics opens new questions about the role of metaphor, which is no longer just a matter of language analysis, but the metaphor phenomenon is transmitted to the field of thinking and creation of concepts, terms and categories. We come to the conclusion that the whole language is metaphorical, because the way we think and understand the world is precisely metaphorical. Lakoff and Johnson, the authors who founded the theory of conceptual metaphors, point out in what way the theory of conceptual metaphors changes the perception of knowledge. Through the analysis of the myths of subjectivism and objectivism, Lakoff and Johnson came to their own concept of experientialistic myth as a solution to limitations of previous two myths. The subjectivity of the metaphorical expression is the reason why usage of metaphores was avoided, therefore the concept of conceptual metaphors opposes the positivist paradigm of science.

Keywords: conceptual metaphor, metaphor theory, philosophy of knowledge, cognitive linguistics.

Sadržaj

Uvod	1
O metafori	2
Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici	5
Konceptualna metafora kod Lakoffa i Johnsona	8
Teorija istine	10
Objektivistički i subjektivistički mit	11
Konceptualna metafora u epistemologiji	14
Zaključak	18
Literatura	20

Uvod

Kako spoznajemo, koji je odnos između svijeta i svijesti, možemo li znati stvar po sebi? Ova pitanja zanimala su filozofe kroz čitavu povijest filozofije. Epistemologija kao filozofija spoznaje postavlja upravo to pitanje: „Je li čovjeku moguće doći do nesumnjivo istinite spoznaje?“ (Macan, 1997:14). Prema Macanu (1997), upravo filozofija spoznaje ima zadaću utemeljiti filozofiju kao znanost. Epistemologija ima ulogu utemeljenja u znanosti uopće. Epistemologija, kada se bavi spoznajom i znanjem, bavi se isključivo propozicijskim znanjem. Time je istovremeno povezana s filozofijom jezika.

Još u antičkoj filozofskoj misli govorilo se o metafori, ali je ona uvijek bila sagledavana kao estetska figura. I danas metaforu poznajemo kao stilsko izražajno sredstvo. No, uz takav pogled na metaforu javlja se i drugačija teorija koja se bavi proučavanjem metafore ne više samo iz područja jezika, nego iz područja misli, odnosno želi se pokazati kako je čitav naš konceptualni sustav (mišljenja) ustrojen metaforički (Hajdarević/Periša, 2015). Kao relativno nova teorija iz područja kognitivne lingvistike otvara mnoga pitanja kojima se znanost i filozofija nisu ranije bavili. Nove spoznaje pokazuju nam kako, iako toga nismo svjesni, svakodnevno koristimo metafore, i to ne samo u svakodnevnom, nego i znanstvenom diskursu. O konceptualnoj metafori danas se govori u filozofiji jezika, a također zanimljiva je i u području epistemologije. Teorija konceptualne metafore otkriva kako uloga metafore nije samo kreativna ili proizvoljna nego ima ulogu u kreiranju koncepata, u mišljenju, a time i spoznaji. U ovom radu uz osnovne pojmove iz teorije metafore biti će izložena teorija konceptualne metafore, te ulogu ove teorije u filozofiji spoznaje.

O metafori

Aristotel definira metaforu kao „prijenos naziva s predmeta koji označava na neki drugi, i to ili s roda na vrstu, ili s vrste na rod, ili s vrste na vrstu, ili po analogiji.“ (Aristotel 2005: 1457b 8). U članku „Metafora – formuliranje problema“ John S. Searl opisuje glavni oblik metafore: oblik „S je P“, a da se pritom misli „S je R“, od kojih jedna riječ unutar rečenice mora imati doslovno značenje (Black, 2004). Kao primjer metaforičke rečenice možemo odabrati poznatu izjavu; „cijeli svijet je pozornica“. Primijenimo li formulu „S je P“, svijetu odgovara S, a pozornici P. Riječ „svijet“ u ovom primjeru je u doslovnom značenju, a riječ „pozornica“ je u prenesenom metaforičkom značenju. Stoga ova rečenica: „cijeli svijet je pozornica“ u prenesenom je značenju, a ono što zaista mislimo jest kako je svijet mjesto u kojemu ljudi igraju svoje uloge kao na pozornici što odgovara formuli S je R.

Razlika između doslovnog i metaforičkog značenja jest što u doslovnom izričaju govornikovo i rečenično značenje su isti, dok su u metaforičkom govornikovo i rečenično značenje različiti. Da bi metafora korištena u komunikaciji mogla biti razumljiva, oba govornika trebaju imati svijest o uvjetima izrečenoga i okvirnim pretpostavkama koje odgovaraju pretpostavkama govornika (Searl, 1994). „Naše prepoznavanje metaforičnog iskaza ovisi, zapravo, o dvjema stvarima: o našem općem znanju što je to metaforičan iskaz i o našoj osobitoj prosudbi da metaforično iščitavanje drugog iskaza ovdje ima prednost pred doslovnim“ (Black, 1994: 82). Unutar same definicije metafore, proces nastanka metafore kao prenesenog značenja temeljenog na nekom doslovnom značenju definira se analogijski, odnosno nastanak metafore odvija se prenošenjem prema sličnosti.

Postavlja se pitanje, ako je metaforično značenje samo preneseno značenje doslovna značenja neke riječi, nisu li onda metafore zaista nepotrebne? To bi pitanje moglo imati potvrđan odgovor jedino ukoliko bi svako metaforičko značenje bilo moguće pretvoriti u doslovno značenje. Neki teoretičari vjerovali su da je upravo tako. Takvo poimanje metafore moglo bi se nazvati tradicionalnim gledištem. Stoga koristiti metaforu u znanstvenom govoru, pogotovo, filozofskom bilo bi sasvim pogrešno, prema tradicionalnom gledištu.

„Ne počini metaforu ni u realnim ni u mogućim svjetovima“ postalo je pravilo u filozofiji kao znanosti (Mikulić, 1994: 69). No, nesumnjivo je da metaforički izričaj ima neki oblik kreativnosti te da parafrazom metafore nikada ne možemo zadobiti jednaki efekt kao i metaforičkim izričajem istoga (Searl, 1994). Upravo zbog kreativnog elementa, metaforu bismo prije povezali sa subjektivnim i proizvoljnim kreiranjem, nego li s istinom i objektivnošću.

Treba uzeti u obzir činjenicu da se već nekoliko stoljeća razvoja znanosti, posebice, prirodnih znanosti, stvara paradigma u kojoj je objektivnost na prvom mjestu, a uloga promatrača ono što je potrebno kontrolirati. Može se uvidjeti kako ta paradigma utječe i na filozofiju koja, potisnuta od strane prirodnih znanosti, treba zadržati svoj integritet i biti u mogućnosti ponuditi sigurne i istinite činjenice koje mogu opstati uz činjenice prirodnih znanosti.

Mikulić (1994) uspoređuje Wittgensteinov i Platonov pogled na metaforu. Tvrdi kako i jedan i drugi negiraju vrijednost metafore na razini ekspresije. No primjer Platonovih metafora špilje ili sunca, i Wittgensteinove metafore grada, staklenog zvona koje predstavljaju „jake metafore“ imaju ulogu u njihovom teoretskom radu. Te jake metafore postaju u njihovim teoretskim sustavima analogijski modeli za drugi ontološki ili epistemološki sadržaj. Također metafore kod oba autora stvaraju i estetski učinak. (Mikulić, 1994) Dok Aristotel, na kojeg se pozivaju i teoretičari koji metaforu smatraju prevodivom u doslovno značenje, puno ranije nego li su se razvile drugačije teorije metafore, priznaje da postoje metafore koje se koriste jer ne postoji nikoji drugi naziv za ono što se želi izreći. Odnosno, metaforički izričaji za koje ne postoji niti jedan važeći doslovni prijevod (Hajdarević, Periša, 2015). To nas dovodi do drugačijeg pogleda na jezik.

Pitajući se o samom značenju riječi, kako je to značenje povezano sa samim riječima koje su nositelji tog značenja? Koja je prava veza između riječi i predmeta koji ta riječ ili naziv označava? Postoji li temelj po kojemu možemo reći da su riječi doslovnog značenja utemeljene na neproizvoljan način te da imaju snažnije ili objektivnije značenje od metaforičkih iskaza? Hajdarević i Periša (2015) u svojoj studiji o metaforama spominju autore kao što su Quintilijan, Vico, Gerber i Nietzsche koji su uvidjeli taj problem i zastupali stajalište da je cjelokupni jezik zapravo metaforičan. O metaforičkoj naravi filozofskog jezika počinje rasprava od Nietzscheovog rezidualnog metaforičkog karaktera filozofskog pojmovnika. Tim novim pogledom na metaforički izričaj započinje sukob u filozofiji, ona se suočava s time da je metafora ne samo predmet analize, nego i sredstvo kojim se koristi.

Max Black (1958) u području analitičke filozofije prvi razbija tijek tradicionalnog mišljenja o metafori kao suvišnoj u filozofskom jeziku. Iznio je svoj pristup metafori u svojoj studiji „O metafori“ u kojoj odvaja proučavanje metafore samo kao riječi i kao iskaza, odnosno njegova osnovna ideja o metafori jest da metafore nisu utemeljene na sličnosti, već one stvaraju određenu sličnost. Najvažniji doprinosi Blackove teorije metafore sigurno su to što ističe kreativnost koju omogućuje sama metafora. Za Blacka (2004) metafora je, kao i kod Aristotela,

vrsta katahreze, odnosno metaforičkog imenovanja neke stvari ili pojave koja nema drugog naziva osim metaforičkog, primjerice list papira ili noga od stola.

Max Black želio je razjasniti različite uporabe metafore i svoj sustav nazvao interakcijskim stajalištem. Black (1962, prema Nöth, 2004) postavlja tipologiju teorija metafore. Prema Blackovoj tipologiji klasične teorije Aristotela, Cicerona i Quintilijana koje metaforu opisuju kao prenošenje značenja prema sličnosti nazivaju se teorijama poredbe (ili usporedbe, komparacije). Teorija supstitucije, koja metaforu opisuje kao proces zamjene pravog izričaja s metaforičkim ili nepravim. Teorija interakcije temelji se na Hausmanovoj tezi o „kreativnom međudjelovanju“ dviju značenjskih sfera. Prema Blacku (2004: 85-86) „interakcijsko stajalište“ treba ispuniti sedam zahtjeva:

- Metaforički iskaz posjeduje dva predmeta „glavni“ i „sporedni“,
- Ti predmeti su prije „sustavi stvari“, nego li su „stvari“,
- Kada je riječ o metafori, ona na glavni predmet primjenjuje sustav „zduženih implikacija“ karakterističnih za sporedni predmet.
- Te se implikacije sastoje od općih mjesta o sporednom predmetu, ali se uz to mogu sastojati od devijantnih implikacija.
- Metafora treba izabirati, potiskivati i organizirati obilježja glavnog predmeta, tako da u njemu implicira iskaze koji se normalno primjenjuju na sporedni predmet.
- Šesti uvjet se odnosi na prethodni uvjet gdje tvrdi kako takvo prenošenje na sporedni predmet uključuje pomake u značenju riječi koje pripadaju istoj obitelji ili sustavu kao i metaforični izraz, a neki od tih pomaka ili svi moraju biti metaforički prijenosi.
- Ne smije postojati nikakav jednostavan „razlog“ za nužnim pomakom značenja, odnosno zašto neke metafore pogađaju, a neke promašuju.

Nöth (2004) Blackovoj tipologiji priključuje još dvije teorije o metafori. Teorije aporije o „ne pravom“ značenju. Jedna od teorija „ne pravog“ značenja definira metaforičko značenje jednako doslovno kao i pravo značenje riječi. Druga teorija o „ne pravom“ značenju metaforu pak definira kao intersemiotičku interakciju, što znači da značenje metafore treba tražiti u nejezičnim znakovima neke kulture. Drugi skup teorija, prema Nöthu (2004), su teorije kognicije. Ova teorija kognicije temelj metafore vidi u samom procesu mišljenja. Odnosi se na područje kognitivne lingvistike.

U ovom ulomku izložena su temeljna pitanja o metafori. Što je to metafora? Kako ona funkcionira? Metafora se može proučavati u području jezika, ali njezino područje je puno šire od toga te uključuje kako razmišljamo, kako doživljavamo svijet oko sebe i slično. I kulturni

čimbenici, također, utječu na metaforu. Možemo podijeliti dvije struje misli o metafori. Tradicionalni pogled na metaforu jest poimanje metafore kao stilske figure. Ona ima estetski značaj u umjetničkom stvaralaštvu, primjerice, poeziji, Izražava kreativni i subjektivni element. Metafora kao takva definirana je kao prenošenje značenja analogijski, odnosno prema sličnosti, gdje svaka metafora ima svoj doslovni prijevod ili parafrazu. Druga struja misli proučava metaforu u dubljem smislu. Novi teoretski pristup metafori suprotstavlja se tradicionalnom pristupu metafori. Prvenstveno jer ne proučava metaforu samo kao jezični izričaj. Metaforu možemo razumjeti jedino ako poznamo okolnosti ili kontekst. Prema tome, ona ima i kulturni i socijalni element. Prema takvom gledištu metafora nije samo estetska figura korištena u književno-umjetničkim djelima, već je cijeli jezik metaforičan. Metafora više nije samo riječ koja zamjenjuje doslovno značenje, što bi impliciralo i na reverzibilnost tog procesa, odnosno da se svaki metaforički izričaj može prevesti u doslovni. Postoji mnogo različitih teorija koje istražuju ulogu metafora u davanju značenja u jeziku kao što smo to ranije i prikazali, ali u ovome radu fokusirat ćemo se isključivo na konceptualnu metaforu proučavanu u području kognitivne lingvistike.

Unutar kognitivne lingvistike metaforu se proučava kroz svakodnevno korištenje metaforičkog govora, nastoji se otkriti kognitivne procese pomoću kojih stvaramo koncepte i pojmove. Tako se proučavanjem metafore nastoji otkriti više o načinu na koji razmišljamo, poimamo svijet i spoznajemo.

Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici

Konceptualna metafora proučavana je u području kognitivne lingvistike. Kognitivni pristup jeziku temelji se na gramatičkom opisu koji je utemeljen na uporabi, (Kružić, Lovrić i Maksimović, 2010) što znači da gramatička i jezična pravila usvajamo upravo u konkretnim situacijama korištenja jezika, govorenja, slušanja i komuniciranja. Kružić, Lovrić i Maksimović (2010) navode temeljne pretpostavke kognitivne gramatike. Prema tim pretpostavkama jezik je u interakciji s drugim kognitivnim sposobnostima i time izravno sudjeluje u procesu spoznaje. U gramatičkim oblicima kroz iskustvo reflektira se shvaćanje i spoznavanje svijeta, a gramatičke jedinice uvjetovane su konceptualno-semantičkim potrebama. Što upravo označava utemeljenost na uporabi pomoću poznavanja dogovorenih konvencija. Već u ovim temeljnim pretpostavkama kognitivne gramatike moguće je uvidjeti teorijske temelje konceptualne metafore. Također te pretpostavke predstavljaju poveznicu između jezika i spoznaje.

Značenje ima veliku ulogu u jeziku, a pogotovo kada se govori o metafori.. John R. Tylor (2002, prema Kružić, Lovrić i Maksimović, 2010) u svojoj knjizi „Cognitive grammar“ navodi pristupe proučavanja značenja u jeziku. Prvi navodi proučavanje odnosa u jeziku i svijetu, odnosno pronalaženja odgovarajućih stvarnih objekata na riječi i rečenična značenja. Tylor (2002) zaključuje kako taj način nije adekvatan kada se ne govori o materijalnim fizičkim predmetima. Također, značenje se može proučavati i unutar-jezično, pri čemu se isključivo promatraju odnosi među riječima i njihovim značenjima, Te kao posljednji pristup navodi konceptualni pristup.

Koja je poveznica između riječi i stvarnog predmeta u svijetu? Kakva je poveznica između riječi jabuka i jabuke u stvarnom svijetu? Znakovi kojima ćemo napisati tu riječ nemaju nikakav oblik ili poveznicu sa samom jabukom. Glasovi koje ćemo proizvesti govoreći riječ jabuka, također, ne odgovaraju zvukovima koje ta jabuka proizvodi dok možda pada sa stabla. Premda postoje riječi (npr. onomatopeje), kao primjerice, riječ cvrčak u hrvatskom jeziku koja ima zvučnu poveznicu sa samim cvrčkom u prirodi, većina riječi samo su simbolička referencija na ono što se nalazi u stvarnosti.

U analizi jezičnog znaka postavlja se upravo pitanje o povezanosti objekta i njegova označitelja. Označivanje nekog objekta tako može biti primjerice ikonički motivirano, a može biti produkt konvencije. Ikonička motiviranost odnosi se na označavanje prema sličnosti, kao što je to primjer riječi cvrčak. Konvencionalnost s druge strane odnosi se na zajednički dogovor u društvu, odnosno dugotrajnu uporabu, što se naziva i arbitrarnost, odnosno nemotivirano stvaranje znakova gdje ne postoji odnos sličnosti između objekta i znaka, što znači da neka riječ može slobodno označavati i bilo koji drugi objekt, ovisno o dogovoru. Kada je riječ o metafori, ona može također biti ikonički motivirana ili proizvod konvencije. (Nöth, 2004)

Konceptualni pristup objašnjava nastajanje značenja kroz mentalne procese u umu. Takvim se pristupom služi kognitivna lingvistika. Funkcija jezika je komuniciranje značenja, zbog čega je potrebno objasniti stvaranje značenja. Kognitivna lingvistika objašnjava kako to značenje nastaje pomoću kognitivnih mehanizama (Tuđman Vuković 2009).

Prema Tuđman Vuković(2009), George Lakoff i Ronald Langacker prvi su teoretičari čija su djela utemeljila kognitivnu lingvistiku. Temeljna pretpostavka jest da značenja koja nastaju u jeziku nastaju konceptualizacijom iskustava. Ova vrsta konceptualizacije dio je čovjekovog spoznajnog sustava, a upravo Lakoff objašnjava konceptualizaciju kroz konceptualnu metaforu. Koncepti su temeljeni na pretkonceptualnom iskustvu, a

pretkonceptualno iskustvo je ono koje proizlazi iz tjelesnih iskustava koja nastanu u interakciji tijela s vanjskom stvarnošću (Lakoff, 1987, prema Tuđman Vuković, 2009).

Kako funkcionira konceptualni sustav objašnjava kognitivna psihologija koja proces konceptualizacije opisuje pomoću termina kompleksnog mišljenja. Kompleksno mišljenje prethodi pojmovnom mišljenju koje se smatra razvijenijim oblikom mišljenja. Kompleksno mišljenje se javlja prije pojmovnog, odnosno razvijenog mišljenja u procesu kognitivnog razvoja djeteta. Također ima svoje faze: asocijativnu, u kojoj dijete povezuje prema sličnosti različite predmete, u drugoj fazi spaja predmete i predodžbe u određene grupe, zatim se stvara „lančani kompleks“ preko kojeg se prenosi značenje i posljednji stupanj prije pojmovnog mišljenja jest stvaranje pseudopojma (Vigotski 1996, prema Primorac i Ule 2006). Primorac i Ule (2006) koriste upravo primjer L. Vigotskog kako bi istakli činjenicu da kompleksno mišljenje funkcionira pomoću metafora i analogija.

Možemo zaključiti kako oblikovanjem tih konceptualnih struktura nastaje i jezično značenje. No, taj proces konceptualizacije je jako teško objasniti i teorije koje se nastavljaju nakon činjenice o konceptualizaciji jezičnog značenja razlikuju se u svojim objašnjenjima. Langacker (1987, prema Tuđman Vuković 2009) objašnjava proces konceptualizacije kroz odnos između „shematizirane jedinice“ i „instance“. Proces davanja značenja Tuđman Vuković (2009) nazivaju simbolizacijom, odnosno povezivanjem značenjskih i fonoloških struktura. To povezivanje jest povezivanje elemenata u dvije razine: konceptualne razine s jezičnom. Taj proces ovisi o „kognitivnoj usađenosti“ i „konvencionaliziranosti simboličkih struktura“ (Tuđman Vuković 2009), što znači da u tom procesu davanja značenja možemo pronaći subjektivni i objektivni element. Objektivni element koji se odnosi na naučene i prihvaćene konvencionalne simbole. To se odnosi na jezik koji usvajamo i učimo. No temelj nastajanja jest subjektivan i temelji se na kognitivnim procesima. Ovaj subjektivno-objektivni element možemo pronaći u radu Lakoffa i Johnsona, u djelu „Metafore koje život znače“ u kojem otkrivajući metaforičku prirodu konceptualnog sustava dolaze do novog pristupa znanosti kritizirajući i subjektivističke i objektivističke pravce.

Konceptualna metafora se, dakle, odnosi na kognitivni proces davanja značenja (Stanojević, 2009). Time je ona pozicionirana vrlo daleko od kakve stilske izražajne figure. Stanojević (2009) dijeli metaforički izričaj kod konceptualne metafore na ciljnu i izvornu domenu. Model konceptualne metafore jest, „CILJNA DOMENA JE IZVORNA DOMENA“. To se može objasniti bilo kojim metaforičkim primjerom. Recimo, LJUBAV JE PUTOVANJE. U toj metafori ciljna domena je ona koja se želi objasniti, odnosno koncept ljubavi se želi

objasniti konceptom putovanja. Izvorna domena je ona koja objašnjava ciljnu domenu. U ovom primjeru je izvorna domena putovanje. Dakle, bolje poznata struktura, putovanje, služi kao model pojašnjenja puno apstraktnije i manje poznate strukture drugoga pojma ljubavi.

Koristeći se i dalje istim primjerom možemo pokušati zamijeniti izvornu i ciljnu domenu. Time smo dobili metaforički oblik putovanje je ljubav. Čitajući tu metaforu ona ne ostavlja jednaki učinak na nas kao i kada vidimo metaforu ljubavi kao putovanja. Stanojević (2009) naziva tu karakteristiku konceptualne metafore asimetrijom konceptualne metafore. Činjenica da ćemo se prije složiti s metaforom, „ljubav je putovanje“, nego s metaforom „putovanje je ljubav“ ukazuje kako funkcionira metaforičko mišljenje. Metafora LJUBAV JE PUTOVANJE označava kako ljubav ima brojne elemente koncepta putovanja. U ljubavi se kreće i istražuje. Na putovanju nikada ne znamo što će nam se dogoditi, možemo biti iznenađeni, a možemo biti i razočarani, ali što god se dogodilo uvijek možemo reći da je to bilo zanimljivo iskustvo. To možemo primijeniti i na ljubav.

No, da bismo primijenili koncepte putovanja na pojam ljubavi moramo vjerovati da to zbilja jest onako kako tvrdimo da jest. To je još jedan dokaz da kada govorimo metaforički, ne govorimo o nekoj manje relevantnoj stvarnosti, i metaforičkim konceptima opisujemo stvarnost i procjenjujemo njihovu istinitost. S druge strane, metaforu ljubavi kao putovanja možemo prepoznati kao istinitu zato jer smo ju usvojili, već smo čuli kako drugi u komunikaciji i jezičnom izražavanju koriste tu metaforu. Ta metafora je postala konvencionalna konceptualna metafora (Stanojević, 2009). Iz podloge metafore LJUBAV JE PUTOVANJE proizlaze metaforički izrazi poput; „zajedno smo krenuli u život“ (tu se može vidjeti i povezanost sa metaforom ŽIVOT JE PUTOVANJE), „naši putevi su se razišli“, „Svađanje i ‘sporazum’ dva su znaka da je sve bliži kraj veze“. Metaforama se često koristimo kako bismo bolje objasnili neke koncepte o kojima ne znamo dovoljno, pokušavamo ih objasniti konceptima nečega poznatog kako bi se približili i nešto rekli o stvarima koje možda ni na koji drugi način ne možemo objasniti. Ljubav je savršen primjer kada govorimo o toj ulozi konceptualne metafore.

Konceptualna metafora kod Lakoffa i Johnsona

Kada se govori o konceptualnoj metafori u kognitivnoj lingvistici, najveći i najutjecajni doprinos metafori iznijeli su Lakoff i Johnson u svojoj knjizi „Metafore koje život znače“ (engl. *Metaphors we live by*), koja je jedno od najznačajnijih djela o konceptualnoj metafori. Za Lakoffa i Johnsona naš konceptualni sustav ustrojen je metaforički, a metafore nam služe kako bi pomoću jasnijih koncepata objasnili manje jasne koncepte. Koristeći se nizom primjera žele

prikazati kako je naš jezik pun metafora. Tako daju primjer konceptualnih metafora kao što su: VRIJEME JE NOVAC; RASPRAVA JE RAT, a imaju vrlo široku upotrebu, tako kažemo da netko „troši naše vrijeme“, da „nismo imali više vremena“, netko može „srušiti nečiju tvrdnju“ ili „napasti argumentima“. Metafore koje koristimo u svakodnevnom životu također ovise o načinu na koji funkcioniramo, a to utječe i na to kako poimamo stvarnost oko sebe. Naše fizičko tijelo itekako utječe na to kakvo ćemo iskustvo svijeta imati. Naše tijelo konstruirano je na takav način da gledamo naprijed, jer su nam oči postavljene na takav način da gledamo samo naprijed, zbog čega se i krećemo prema naprijed. Zato budućnost koja dolazi je uvijek ISPRED nas, a prošlost IZA nas. Vraćamo se u prošlost, idemo prema svojim ciljevima. Kao što kada hodamo možemo naići na prepreku, tako i na putu do ostvarenja cilja možemo se susresti s preprekama. Tako nastaje metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE.

Lakoff i Johnson dijele tri različite vrste metafora. Prva vrsta su strukturalne metafore u kojima se jedan koncept metaforički ustrojava pomoću drugoga. Metafore funkcioniraju na takav način što omogućavaju da kod različitih koncepata možemo odvojiti različite aspekte te preko sličnih aspekata povezati dva različita koncepta. Tako je neka stvar metaforički povezana samo kroz jedne, ali ne kroz sve aspekte te ju je nemoguće širiti na druge koncepte. (Lakoff i Johnson, 2015)

Druge su orijentacijske metafore, a čini ih čitav sustav koncepata koji su u međudodnosu te se odnose na prostornu orijentaciju, prije svega na GORE i DOLJE: Tako se koncepti SRETNO, SVJESNO, ZDRAVLJE, ŽIVOT, KONTROLA, MOĆ, VIŠE, DOBAR STATUS, BUDUĆNOST, DOBRO, RACIONALNO i VRLINA nalaze gore, dok su EMOCIONALNO, GRIJEH, LOŠE, LOŠ STATUS, PROŠLOST, MANJE, PODČINJENOST, BOLEST i SMRT, NESVIJESNO i TUŽNO dolje. Svaka prostorna metafora ima svoju unutarnju sustavnost te su metafore povezane i međusobno koherentne, one su ukorijenjene u fizičkom i kulturnom iskustvu, a to iskustvo pruža niz različitih mogućnosti za metaforično mišljenje i ovisi o raznim kulturama. (Lakoff i Johnson, 2015)

Metaforu je nemoguće razumjeti neovisno o njezinoj iskustvenoj osnovi. Zbog različitih iskustvenih osnova moguće je imati i nekoherentne metafore (DOVRŠENO i NEPOZNATO su obje gore). Koje metaforičke ustroje prihvaćamo ovisi o vrijednostima kulture ili subkulture. Treću skupinu čine ontološke metafore, naše iskustvo temelji se na supstancijama i predmetima, a to nam omogućuje da odaberemo dijelove svojeg iskustva i pristupimo im kao odjelitim entitetima. Inflacija se poima kao identitet. Omogućava nam da se na nju referiramo, da ju kvantificiramo, identificiramo s pojedinim elementima, da ju pojмимо

kao uzrok, da djelujemo u skladu s njom. To nam sve daje mogućnost da ju razumijemo. Primjer UM JE STROJ i UM JE LOMLJIV PREDMET. (Lakoff i Johnson, 2015)

Teorija istine

Metafore imaju konceptualnu narav te su one jedno od temeljnih sredstava razumijevanja. Nadalje, imaju središnju ulogu u izgradnji društvene i političke stvarnosti. Filozofija navodi da postoje istine, ali da se ideja istine ne treba povezivati s objektivističkim gledištem. Istina je ovisna o konceptualnom sustavu koji je većinom određen metaforom. Lakoff i Johnson (2015) navode da se istina temelji na razumijevanju, a metafore su temeljno sredstvo razumijevanja. Istina je važna jer ona omogućava čovjeku preživljavanje i življenje u svijetu. Čovjekov je život prepun istina kojih čovjek često nije svjestan, ali su one važne za njegovo svakodnevno funkcioniranje.

Da bi se usvojile istine, čovjek treba razumjeti svijet koji ga okružuje, a dio tog razumijevanja oblikovan je pomoću kategorija koje proizlaze iz izravnih iskustava, orijentacijskih kategorija, koncepata itd. Projekcija orijentacije na predmete razlikuje se od kulture do kulture. „Različite stvari u svijetu opažamo kao entitete, pri čemu na njih često projiciramo međe i površine ondje gdje jasne međe i površine prirodno ne postoje.“ (Lakoff, Johnson, 2015: 143). Naše kategorije za vrste predmeta su geštalti koji sadrže barem prirodne dimenzije, a svaka od njih određuje interakcijska svojstva. Kategorizacija nam omogućava prirodno prepoznati vrstu predmeta ili iskustva na način da određena svojstva ističemo dok druga umanjujemo ili prikrivamo. Naše se istinite tvrdnje temelje na načinu na koji kategoriziramo stvari. Kada se izriče neka tvrdnja, odabiru se određene kategorije jer se iz nekog razloga usredotočujemo na jedna svojstva, a umanjujemo druga.

Kategorije nisu strogo zadane pomoću inherentnih svojstava samih predmeta. Svrha korištenja kategorije utječe na izbor primjera. Kategorije se mogu sužavati, proširivati ili prilagođavati sukladno našim potrebama i kontekstu u kojem se koriste. Istinitost izjave uvijek ovisi o načinu na koji kategoriju razumijevamo za naše potrebe unutar određenog konteksta. Istina ovisi o kategorizaciji na sljedeća četiri načina:

- Tvrdnja može biti istinita samo u odnosu na kakvo razumijevanje te tvrdnje;
- Razumijevanje uvijek uključuje ljudsku kategorizaciju, a ona je funkcija interakcijskih svojstava i dimenzija koje proizlaze iz našeg iskustva;
- Istinitost tvrdnje uvijek ovisi o svojstvima koja su istaknuta putem kategorija upotrijebljenih u tvrdnji;

- Kategorije nisu ni zadane ni nepromjenjive, a definiraju ih prototipovi i rodbinske sličnosti s prototipovima, i u kontekstu se mogu prilagođavati ovisno o različitim potrebama.

U konvencionalnim metaforama jednu stvar razumijemo pomoću nečega drugoga različite vrste. Primjerice, u „Inflacija je porasla“ inflaciju (koja je apstraktna) razumijemo kao fizičku supstanciju, a porast u inflaciji (koji je apstraktan) razumijemo pomoću fizičke orijentacije. Jedina razlika je u tome da li projekcija uključuje različite ili iste stvari. Razumijevanje istine pomoću metaforičke projekcije bitno se razlikuje od razumijevanja istine pomoću nemetaforičke projekcije. Metaforička projekcija uključuje razumijevanje jedne vrste stvari pomoću druge vrste stvari, a to znači da uključuje dvije vrste stvari za razliku od nemetaforičke projekcije koja uključuje jednu vrstu stvari. Isto se odnosi i na strukturne metafore. (Lakoff i Johnson, 2015)

U metaforičkim kao i u nemetaforičkim slučajevima razumijevanje istine ovisi o našem tumačenju razumijevanja situacije. Budući da je metafora konceptualne naravi, prirodno nam je da situacije konceptualiziramo pomoću metafore. Možemo shvatiti kao nešto što se uklapa u situacije koje smo konceptualizirali. To govori da se konvencionalne metafore uklapaju u naše tumačenje istine na isti način kao i nemetaforičke rečenice. U oba slučaja razumjeti neku rečenicu kao istinitu u danoj situaciji uključuje uklapanje našeg razumijevanja rečenice u naše razumijevanje situacije. (Lakoff i Johnson, 2015)

Objektivistički i subjektivistički mit

Kao što je već rečeno, metafora uvijek ovisi o konceptualnom sustavu, a svaki je ljudski konceptualni sustav, uglavnom, metaforične naravi te poradi toga ne postoji potpuno objektivna, bezuvjetna ili apsolutna istina. Lakoff i Johnson (2015) ne podržavaju podjelu na objektivističko i subjektivističko, odnosno smatraju da izostanak jednog od navedenog ne znači nužno prisutnost drugog, već da postoji alternativa objektivističkom i subjektivističkom mitu. Pritom, pojam mit podrazumijeva način shvaćanja iskustva te su oni čovjeku potrebni da bi shvatio što se oko njega događa.

Objektivistički mit nije sam po sebi objektivno istinit. On je dio svakodnevnog funkcioniranja svakog pripadnika određene kulture. Autori su mišljenja, da osim što ga treba proučiti, treba ga i dopuniti novim eksperijentalističkim mitom za koji misle da bolje odgovara realitetima našeg iskustva. (Lakoff i Johnson, 2015)

Prema objektivističkom mitu:

- Svijet se sastoji od predmeta koji imaju svojstva koja ne ovise o ljudima ili nekim drugim bićima koja ih doživljavaju.

- Znanje o svijetu stječe se tako što se doživljavaju predmeti u njemu te se na taj način otkrivaju svojstva i povezanost predmeta.

- Predmete razumijevamo pomoću kategorija i koncepata, a što je u korelaciji sa svojstvima predmeta i odnosima među predmetima.

- Postoji objektivna stvarnost te se o njoj mogu reći stvari koje su objektivno, apsolutno i bezuvjetno istinite i neistinite. Međutim, čovjek je sklon pogreškama, odnosno zabludama, krivim procjenama, kulturnim predrasudama i sl., a što ga dovodi do toga da se ne može osloniti na subjektivne procjene pojedinaca te u tom kontekstu znanost omogućuje čovjeku nadilaženje vlastitih ograničenja.

- Jezik izražava koncepte i kategorije pomoću kojih mislimo te da bismo ispravno opisali stvarnost, potrebne su nam riječi s jasnim i preciznim značenjima.

- Ljudi mogu biti objektivni i govoriti objektivno samo ako se služe jezikom koji je jasno i precizno definiran te koji je neposredan i izravan. Nadalje, taj jezik mora odgovarati stvarnosti.

- Metaforu i druge vrste poetskog, maštovitog, retoričkog ili figurativnog jezika uvijek se može izbjeći kada se govori objektivno te bi ih trebalo izbjegavati poradi toga što nemaju jasna i precizna značenja.

- Autori smatraju da je načelno dobro biti objektivni jer je samo objektivno znanje pravo znanje, jer se samo iz objektivne perspektive može razumjeti sebe, druge i vanjski svijet.

- Objektivnost podrazumijeva racionalnost, dok subjektivnost podrazumijeva iracionalnost.

- Subjektivnost može biti opasna poradi toga što može dovesti do toga da čovjek izgubi dodir sa stvarnošću. Također, subjektivnost može biti nepoštena jer nastupa iz osobne točke gledišta.

Uz subjektivistički mit se povezuje:

- Čovjek se u većini svojih praktičnih aktivnosti oslanja na osjetila te pritom razvija intuiciju kojoj može vjerovati. Kada se radi o bitnome, intuicija i osjetila najbolji su vodič za djelovanje.

- Čovjeku u životu su najvažniji osjećaji, estetska osjetljivost, moralne prakse i duhovna osviještenost, odnosno čovjeku su najvažniji njegovi subjektivni doživljaji.

- Umjetnost i poezija nadilaze racionalnost i objektivnost te dovode čovjeka u vezu sa svijetom njegovih osjećaja i intuicije te se svijet na ovoj razini razvija korištenjem mašte, a ne razuma.

- Jezik mašte, a osobito metafore, nužan je za izražavanje jedinstvenih i osobno najvažnijih aspekata čovjekovog iskustva.

- Objektivnost može biti opasna jer promašuje ono što je najvažnije i najznačajnije za pojedince.

Objektivizam i subjektivizam potrebni su jedno drugome za postojanje. Saveznik objektivizma je znanstvena istina, racionalnost, preciznost, poštenje i nepristranost, dok su saveznici subjektivizma emocije, intuitivni uvid, mašta, humanost, umjetnost i „viša“ istina. Svaki čovjek ima područja života u kojima je prikladno biti objektivni, odnosno ona u kojima je prikladno biti subjektivni. Dijelovi života u kojima upravlja objektivizam ili subjektivizam bitno se razlikuju od osobe do osobe i od kulture do kulture. Općenito, u zapadnoj kulturi prevladavajući je objektivizam. Subjektivizam se još od starih Grka povezuje s iluzijom te je još od antičkih vremena zabilježena žestoka borba između objektivne istine i subjektivne iluzije. (Lakoff i Johnson, 2015)

Strah od metafore i retorike u empirističkoj tradiciji strah je od subjektivizma, odnosno to je strah od emocija i mašte. Smatra se da riječi imaju „prave smislove“ pomoću kojih se može izraziti istina. „Služiti se riječima metaforički znači služiti se njima u netočnom smislu, pobuditi maštu, a stoga i emocije i tako nas odvesti od istine k iluziji“ (Lakoff, Johnson, 2015: 168).

U eksperijentalističkom tumačenju razumijevanja i istine autori (2015) nude alternativu koja opovrgava da su subjektivnost i objektivnost jedini izbori. Oni odbacuju objektivističko shvaćanje da postoji apsolutna i bezuvjetna istina. Međutim, oni ne prihvaćaju ni subjektivističku alternativu istine koja je dokučiva jedino putem mašte. Navode da metafora sjedinjuje razum i maštu te je se može smatrati maštovitom racionalnošću. Budući da su kategorije čovjekove svakodnevne misli uvelike kategoričke, a njegovo svakodnevno zaključivanje uključuje metaforičke posljedice i zaključke, obična racionalnost je maštovitog karaktera.

Metafora je jedan od najvažnijih čovjekovih alata kojim se služi kada pokušava djelomično shvatiti ono što se ne može shvatiti u cijelosti: svoje osjećaje, estetska iskustva, moralne prakse i duhovnu osviještenost. Pothvati mašte nisu bez racionalnosti jer se koriste

metaforom pa se, prema tome, koriste maštovitom racionalnošću. Lakoff i Johnson (2015) smatraju da nam eksperijentalistički pristup omogućuje premošćivanje jaza između objektivističkih i subjektivističkih mitova o nepristranosti i mogućnosti da budemo poštenu i objektivni. Ovi nam izbori pružaju apsolutnu objektivnost i čistu subjektivnost intuicija. Ako se promatra u kontekstu istine, ona ovisi o razumijevanju, a to znači da ne postoji apsolutno gledište iz kojih bi se mogle dokučiti apsolutne objektivne istine o svijetu. Međutim, to ne znači da istine ne postoje, već to znači da istina ovisi o čovjekovom konceptualnom sustavu, a on je utemeljen i stalno propitivan unutar čovjekovih iskustava te u iskustvima drugih pripadnika iste kulture unutar dnevnih interakcija s drugim ljudima, odnosno u čovjekovim fizičkim i kulturnim okruženjima.

Iako apsolutna objektivnost ne postoji, može postojati određena vrsta objektivnosti koja je ovisna o konceptualnom sustavu pojedine kulture. „Smisao nepristranosti i poštenja u društvenim pitanjima je nadvladati važeće individualne predrasude.“ (Lakoff, Johnson, 2015: 170). Smisao objektivnosti u znanstvenom pokusu je da potpuno otkloni učinke individualnih zabluda ili grešaka. Međutim, to ne znači da možemo biti do kraja uspješni u otklanjanju individualnih predrasuda da bismo postigli potpunu objektivnost u odnosu na neki konceptualni sustav i neki kulturni skup vrijednosti. Naime, to znači da čista subjektivna intuicija nije uvijek čovjekovo jedino pribježište.

Objektivistički i subjektivistički mit ne uviđaju način na koji čovjek svijet razumije kroz svoju interakciju s njim. Objektivizam ne uviđa činjenicu da razumijevanje ovisi o čovjekovim kulturnim konceptualnim sustavima te da ga se ne može ograničiti na neki apsolutni ili neutralni konceptualni sustav. Također, ne uviđa činjenicu da su ljudski konceptualni sustavi metaforičke naravi te da uključuju maštovito razumijevanje jedne vrste stvari pomoću druge. Subjektivizam ne uviđa da se čovjekovo razumijevanje postiže pomoću konceptualnog sustava koji je utemeljen u čovjekovom uspješnom funkcioniranju unutar njegovih fizičkih i kulturnih okruženja. Ne uviđa ni činjenicu da metaforičko razumijevanje uključuje metaforičku posljedicu, a nju se može smatrati maštovitim oblikom racionalnosti (Lakoff, Johnson, 2015).

Konceptualna metafora u epistemologiji

Temeljno pitanje filozofije spoznaje ili epistemologije jest mogućnost i doseg ljudske spoznaje. „Filozofska nauka o spoznaji ide za sveobuhvatnim i sustavnim i prokušanim znanjem o ljudskoj spoznaji u njezinu značenju za čovjeka kao čovjeka, želi dati prikaz tog znanja, a to znači potražiti preduvjete istinitosti i sigurnosti ljudske spoznaje“ (Macan, 1997: 19). Pitanje o mogućnosti i dosegu ljudske spoznaje jedno je od temeljnih filozofskih pitanja i

vrlo je bitno za čovjekovu egzistenciju, a važna su i za znanost. Epistemologija kao filozofska disciplina temelj je svih znanosti, tako i prirodnih znanosti.

Unutar filozofije spoznaje postoji nesuglasnost o samom predmetu koji proučava, što je temelj spoznaje, različiti filozofski pravci daju drugačiji odgovor. Tako za realiste (gore: *objektivistički mit*) stvarnost je neovisna o svijesti. Realizam se dijeli na naivni i kritički. Prema naivnom realizmu svijet posjeduje upravo one kvalitete kakvima ih spoznajemo svojim osjetilima. Kritički realizam, s druge strane, dijeli različite kvalitete primarne i sekundarne pa tako ono što primamo svojim osjetilima nije doslovan iskaz vanjskog svijeta, ali i dalje možemo doći do spoznaje o svijetu kakav jest samo je potrebna aktivnost subjekta da otkrije bit stvarnosti u osjetilnom iskustvu. Empirizam jest pristup koji ističe kako je osjetilno i izvanjsko i unutrašnje temelj našeg znanja. Nominalizam Williama Ockhama jedan je od oblika empirizma. Ockham je smatrao kako ne postoje opći pojmovi nego pojmovi samo označavaju stvarne stvari u svijetu. Francis Bacon nastojao je ustanoviti metodički empirizam, imao je namjeru znanost utemeljiti na iskustvu i pokusu kao metodi istraživanja kako bi se oslobodilo od idola i zabluda. John Locke, George Berkeley i David Hume najvažniji su predstavnici Britanskog empirizma, negiraju postojanje bitka i supstancije, urođenih ideja. Iz empirizma razvija se pozitivizam. U suprotnosti sa empirizmom i realizmom racionalisti kao Descartes, Spinoza, Leibniz temelj spoznaje pronalaze u misli ili urođenim idejama, a ne u osjetilnom iskustvu. Uz racionalizam možemo spomenuti i idealizam kao najpoznatiji oblik imanentizma, prema kojemu spoznaja ovisi o uvjetima iskustva; možemo stoga znati samo na način na koji smo sposobni primiti podražaje svojim osjetilima, a naše znanje ovisi i o tome na kakav ga način možemo misliti. Najpoznatiji je Kantov transcendentni idealizam, Kant definira prostor i vrijeme kao uvjete osjetilnog iskustva i dvanaest kategorija kao čistih pojmova razuma. (Macan, 1997)

Ovi različiti pristupi koji govore o naravi same spoznaje i odnosa svijeta i spoznaje javljali su se kroz razvoj filozofske misli, stoga su različite struje bile aktualne nekada više, a nekada manje kroz povijest. No od svih navedenih pristupa najutjecajnijim se pokazao empiristički pristup prvenstveno kroz pozitivizam. Pozitivističku ideju razradio je Auguste Comte u svom teorijskom radu gdje je prikazao tri faze razvoja ljudske misli od teološke, koja prelazi preko metafizičke i završava na pozitivnoj fazi koja je izjednačena sa znanstvenim znanjem. Kako uloga znanosti kao empirijske znanosti, prvenstveno kod prirodnih znanosti još od prosvjetiteljstva ima sve veći značaj, i pretvara se u konvencionalan način određivanja što je istinito, a što ne. Važnost pozitivizma označava i prevlast objektivizma kako ga definiraju

Lakoff i Johnson. I Macan (1997) primjećuje usmjerenost na objekt u filozofskoj misli filozofije spoznaje. Predloživši novi eksperijentalistički pristup Lakoff i Johnson suprotstavili su se pozitivističkoj paradigmi. Ukazali su svojom analizom objektivističkog i subjektivističkog mita, kako objektivizam i subjektivizam upravo i jesu mitovi nastali kao suprotstavljanje suprotnoj krajnosti. Kao što je objektivizam nastao iz želje da se osiguramo od zablude ili iluzije kao rezultata subjektivizma, tako je i subjektivistički mit nastao kao suprotstavljanje objektivnosti kao krutoj i nepersonalnoj, koja isključuje kako je ono što spoznajmo namijenjeno za korist onoga koji spoznaje. Lakoff i Johnson tako osvrnuvši se na dimenziju mitova subjektivizma i objektivizma ukazali su na neadekvatnost takvih pristupa. Zdravorazumska je činjenica da su u procesu spoznaje jednako bitni i subjekt koji spoznaje i objekt kojega se spoznaje, stoga eksperijentalistički pristup izgleda sasvim opravdan. Iz svega navedenoga možemo zaključiti kako su Lakoff i Johnson govoreći o subjektivističkom i objektivističkom mitu otvorili pitanje dosega i naravi ljudske spoznaje, u tome da je ona vezana i za objekt i za subjekt koji spoznaje te da spoznaja nastaje iz njihove interakcije.

Lakoff i Johnson također izgrađuju svoju vlastitu teoriju istine, i time doprinose mnogim drugim takozvanim teorijama istine koje nastaju u području epistemologije. Kao primjer možemo prikazati nekoliko teorija istinitosti (Macan, 1997)

- *Teorija koherencije:* Temeljna ideja ove teorije jest da se istinitost određuje u koherentnom sustavu propozicija. Svaka propozicija unutar sustava ne smije isključivati niti jednu drugu propoziciju u sustavu.
- *Teorija kosenzusa:* Prema ovoj teoriji istinito bi bilo ono s čime se slaže većina ili oni koji su kvalificirani u području onoga o čemu se prosuđuje. No ovakva teorija isključivo se odnosi na znanstveno prihvaćanje određenih istina.
- *Teorija korespodencije:* Potječe još od Aristotela koji je istinom smatrao poklapanje uma sa stvarnosti. prema tome istinita je ona tvrdnja koja se pokazuje istinita u stanju stvari u svijetu. No ovakav kriterij istine ne pokazuje se funkcionalnim u slučajevima generalnih stavova, propozicija o prošlim događajima, propozicijama o vjerojatnostima, nužnostima i mogućnostima te kod hipotetskih i uvjetnih propozicija, jer se ne mogu provjeriti u stanju stvari.

Teorije istinitosti ovise o tome shvaćaju li istinitost adekvacijski, kao propoziciju koja odgovara nekoj stvarnosti ili supstantivistički, gdje se promatra istinitost kao ontološka značajka (Macan, 1991). Lakoff i Johnson u svojoj teoriji istinitosti, nasuprot tome fokusiraju se na to kako je moguća istinitost za čovjeka, odnosno kako čovjek shvaća istinu, prema tome takva teorija

zapravo ne daje kriterij istinitosti kojim bismo mogli razlikovati istinu od neistine već uvjet bez kojeg ne bi bilo moguće doći do istinitosti. Taj uvjet je razumijevanje koje je nemoguće bez kategorizacije i koncepata koji su metaforični.

Zaključak

Još od antičke filozofije govorilo se o metafori. Kroz povijest ideja o metafori prevladavalo je mišljenje prema kojem je metafora samo produkt prenošenja značenja. Preneseno značenje prema ovakvom pristupu odvija se prema analogiji, a sve metafore mogu biti prevedene iz prenesenog u doslovno značenje. Iako neke metafore mogu biti prevedene, postoje i metafore koje ne mogu biti prevedene, jer ne postoji nikakav doslovni izraz, što znači da metafora ima ulogu katehreze. To je uočio već i Aristotel. Neki autori zamijetili su da, iako je moguće doći do doslovnog značenja onoga što metafora prenosi, metaforički izričaj je uvijek tu zato što ga preferiramo unutar komunikacije, jer metafora bolje objašnjava ono što smo htjeli izreći. Tako metafora stvara i nova značenja.

Metaforu je moguće proučavati kao stilsku figuru, ali također ima ulogu u analizi jezika i kognitivnoj lingvistici. Metafora ima element proizvoljnosti, ali i motiviranosti, također ima element kreativnosti. Kao takva metafora postaje nepoželjna u znanstvenom jeziku koji teži biti objektivni. Proučavajući metafore na dubljim razinama možemo zaključiti kako je u konačnici cijeli jezik metaforičan.

Lakoff i Johnson nastojali su dokazati da je temelj čovjekovog konceptualnog sustava ustrojen metaforički, a to podrazumijeva stav da čovjek većinu koncepata razumije pomoću drugih koncepata. Pritom važnu ulogu ima čovjekovo iskustvo te su metafore sklone prilagodbi čovjekovog funkcioniranja u prostoru i kulturi. Metafore koje se razvijaju prema fizičkim konceptima isključivo su potrebne čovjeku jer čovjek bez njih ne bi mogao funkcionirati.

Metafora uvijek ima jednu namjeru, a ona se svodi na razumijevanje nekog aspekta koncepta. Spoznaja je nemoguća bez razumijevanja, upravo stoga metafora ima ulogu u spoznaji. Nadalje, razumijevanje uloge metafore u stvaranju koncepata može pružiti alternativno rješenje između objektivističkih i subjektivističkih mitova kako ih definiraju Lakoff i Johnson, te pomoći u kvalitetnijem pristupu poimanju svijeta i istine u njemu jer ona uključuje oba mita na mjestima koja su prikladna te na taj način smanjuje isključivanje i funkcioniranje unutar samo jednog mita. Rasprava o objektivističkom i subjektivističkom mitu otvara pitanje pozitivističke znanstvene paradigme. Reći da je neko znanje znanstveno utemeljeno automatski pretpostavlja da je takvo znanje ujedno i objektivno. Dok sama objektivnost upućuje na neki oblik sigurnosti, budući da ograničava ili isključuje subjektivnost koja igra ulogu zdravorazumskog „pretpostavljanja“ koje se unutar pozitivističke znanstvene paradigme definira kao izvor zablude. Prikazavši kako su objektivistički i subjektivistički mit

međusobno suprotstavljene krajnosti, predlažu alternativu eksperijentalističkog mita čime dovode u pitanje pozitivistički pristup kao dominantni pristup i znanosti.

Literatura

1. Black, Max, Metafora, u: *Republika*, godište LX, broj 2, Zagreb 2004., str. 73-87.
2. Black, Max, Još o metafori, *Treći program Hrvatskog radija*, 46(1994), str. 75-85
3. Hajdarević, Dino i Periša, Ante, (2015). „Znanje i gledanje u konceptualnoj metafori“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 2016 (Vol.11/2 No.11.): 285-309
4. Johnson, Mark i Lakoff, George (2015). *Metafore koje život znače*. Zagreb: Disput
5. Kružić, Barbara, Lovrić, Marija i Maksimović, Tea, (2010). „Kratki pojmovnik kognitivne lingvistike“, *Hrvatistika : studentski jezikoslovni časopis*, 2010 (Vol.4 No.4):9-33
6. Macan, Ivan, (1997). *Filozofija spoznaje*. Zagreb: „August Šenoa“, Filozofski niz
7. Mikulić, Borislav, Čemu još metafora?, *Treći program Hrvatskog radija*, 46(1994), str. 69-74
8. Nöth, Winfried, Metafora, u: *Republika*, godište LX, broj 2, Zagreb 2004., str. 61-72.
9. Nöth, Winfried, (2004), *Priručnik semiotike*, Zagreb: Ceres
10. Primorac, Zoran i Ule, Andrej,(2005). „Mjesto i uloga metafora i analogija u kompleksnom i pojmovnom mišljenju“, *Prolegomena : Časopis za filozofiju*, 2006 (Vol.5 No.1):29-51
11. Searl, S. John, Metafora – formuliranje problema, *Treći program Hrvatskog radija*, 46(1994), str. 86-96
12. Stanojević, Mateusz Milan, Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova, *Suvremena lingvistika*, 2009 (Vol.35 No.68) str. 339-371.
13. Tuđman Vuković, Nina, Značenje u kognitivnoj lingvistici,, *Suvremena lingvistika*, 2009 (vol.35 No.68) str. 125-150.